

ХОСЕ МАРІЯ САНЧЕЗ-СІЛЬВА

МАРСЕЛІНО — ХЛІБ І ВИНО

(Оповідання для батьків)

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

ЛОНДОН

1955

ХОСЕ МАРІЯ САНЧЕЗ-СІЛЬВА

МАРСЕЛІНО — ХЛІБ І ВИНО

(Оповідання для батьків)

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

ЛОНДОН

1955

Авторизований переклад д-ра Дмитра Бучинського. Автор застерігає за собою право передруку цього оповідання, як в інших часописах, так і журналах, коли б навіть передрук був тільки частинний; також забороняє будь-яке книжкове видання. Відповідальний за ці речі є перекладач на українську мову.

Відбитка з журналу «Визвольний Шлях»

ВІД АВТОРА

Оповідання це присвячую своїй дев'ятнадцятилітній дочці Сарі, новичці Згромадження Марії, у монастирі Ріоха. Хоч я знаю, що в дійсності це оповідання не моє, бо його понад тридцять років тому багато разів чув від своєї матері, яка розповідала його кілька разів мені та іншим, однак я його на свій лад справив, змінив і переробив. Навіть, коли б моя мати писала й складала вірші, то все ж можна б виправдати цю крадіжку, бо й тоді було б так, що оповідання це вона вигадала для мене; у моєму ж випадкові — передаю своїй дочці те, що одержав від матері, а це є вже чиста справедливість.

Я думав про те, що перед лицем страшної жалюгідної дійсності було б доцільно розповісти дітям, а коли це не можливе, то бодай батькам, щоб вони згодом переказали своїм дітям, симпатичну й ніжну християнську історію, обтяжену, щоправда, трохи ідеєю смерті, що в загальному є така далека для молоді генерації. Перед писанням, я глибоко задумувався і над тим, якою мовою оповідання писати, і дійшов до переконання, що спеціальної дитячої мови немає, як немає мови поетичної, що спеціально визначувала б речі та ідеї. Ні Андерсен, ні Грім, ні Перравльт, ані навіть найславніші казкописці не видумували дитячого стилю, не буду цього робити і я, їх покірний і випадковий наслідувач-учень, а піду за ними. Написав я, отже, так, як хтось звичайно оповідає чи говорить — мовою звичайною і безособовою. Здається мені, що конче треба протиставитись цьому світові розбоїв-кулаків і пострілів, руйнуючих поцілунків і чорних інтриг — оповіданням простим, ні надто перестарілим, ні модерним, яким хотіли б ми започаткувати перший крок; а коли хоч одна сльоза впаде денебудь з тієї нагоди, хай буде похвалою любови до Бога; я ані священик, ані чернець, ані навіть прислужувуючий під час св. Літургії.

Х. М. Санчез-Сільва

* * *

Церковно-урядовий Бюлетень Єпископства Мадрид-Алькаля, у першому числі за грудень 1952 пише:

»Марселіно — Хліб і Вино« (Видавництво Сігуенья), написав Хосе Марія Санчез-Сільва.

Насолодившись цим оповіданням, таким свіжим своєю любов'ю і чаром, нам дуже приємно не писати звичайної і холодної бібліографічної замітки, а поручити його сердечно усім батькам, вчителям, катехитам і всім, хто співпрацює на полі виховання дітей.

Немає ніякої перешкоди. Д-р **Антоніо Гарав**, цензор. Мадрид, 30 жовтня, 1952. — Можна друкувати. **Хосе Марія**, Єпископ Генеральний Вікарій.

* * *

Секретаріат Його Святости. Число 301-313.
Ватикан, 11 червня 1953.

Шановний Пане:

Я передав у руки Їх Святости примірник Вашої книжки п. з. »Марселіно — Хліб і Вино«, яку Ви призначили, як вияв синівської відданости.

Приємно мені повідомити, що Їх Святість прийняли Вашого гостинця з батьківською вдячністю, уповноваживши мене передати Вам щирю подяку.

Хай Господь, окремими дарами винагородить Вашу благородну ідею, що її Ви передали своїм пером у цьому творі, який чаром оповіді і надхненним релігійним теплом, поза всяким сумнівом, принесе здорову насолоду і розбудить побожні християнські почування у малих читачів, до яких він спрямований.

Це є думки Святішого Отця, який пересилає Вам і Вашій Родині Апостольське благословення.

Прийміть свідоцтво моєї глибокої пошани,

Ваш низький слуга
Й. Б. Монтіні
Просекретар

Сто років тому, троє францісканців просили війта одного малого сільця, щоб той змилосердився і дозволив їм залишитись у селі й оселитися в старих, давно залишених, далеких від села руїнах, що лежали на терені громадської власности. Війт, людина побожна, задоволів прохання на свою власну руку, навіть не порадившись з радними. Благословляючи свого добродія, ченці пішли, а прийшовши на руїни, їм уже знані, почали відразу ж працювати, щоб мати куток перебути ніч.

Місце те належало до старого хутора, в якому в давнину сусіди того сільця створили оборонний фронт проти французів, коли ті окупували Еспанію, приблизно тисяча вісімсот з чимсь року, щоб таким чином оминути зруйнування села. Між ченцями був один молодий, меткий і підприємчивий, який відразу зорієнтувався, з чого треба починати: там лежало багато великого каміння, яке хоч і не було будівельним матеріалом, однак могло служити для будови звичайного будинку. Близько росли дерева, що послужили будівельним матеріалом, а недалечко плив потічок, що не дозволяв бідним ченцям вмерти від спраги. Було вже пізно, хоч із села вийшли вдосвіта. З ними повільним кроком ішов один старий чернець. Перше, що той добрий чернець зробив, то розшукав чотири дрючки і на них розтягнув старе накривало, яке вони мали з собою, приготувавши між каміннями невеличке леговище, та розіклав огонь, пославши іншого по воду до потічка; а сам старий тим часом підкинув в огонь кілька картоплин, поданих якоюсь доброю жінкою. Помолившись, після скромної вечері, вже пізно вночі троє ченців лягли спати, а вранці, зміцнені доброю надією — продовжували працю.

Так відбулася відбудова того облишеного будинку, який через п'ятдесят років, — коли входимо до нього, — вже дуже змінився. Це будівля дуже проста й примітивна, але на вигляд міцна, впродовж багатьох років була місцем сховку для подорожніх і пастухів під час бурі. Партер низький і просторий, а над ним малий повершок; позаду, за хатою, обведений муром городець, що давав ченцям частину їх харчу. В партері є маленька чернеча капличка, келії, їдальня і кухня з комірчиною; нагорі є інші келії і велика комора, де, зберігаючись, лежать великими купами речі меншого вжитку; до комори ведуть старі й стрімкі

сходи; перед нею — мала комірчина, освітлювана зовнішнім світлом через вузьке віконце.

Ченців не трое, а дванадцятєро. З тих перших трьох вже померло два, а один старий, хворий — це той, колись меткий і підприємчивий молодий, якого ми пізнали. В глибині городу ченці мають свій цвинтарець; живуть молитвою і працею, виконуючи дуже корисну працю для довкілля, бо між ними є чотирип'ять священників, які в неділі і свята відправляють Служби Божі в навколишніх хатах і селищах, що не мають священників, христять новонароджених, дають шлюби молодим і ховають старих померлих; влаштовують процесії в призначені дні, всім дають добрі поради, сповідають і несуть потіху. Живуть із допомоги, а тому впродовж кількох років дуже мало бракувало, щоб ми були їх цілком втратили з очей назавжди, бо той вїт скоро помер, а новий, одного дня приїхав на своїм ослі аж до монастиря, щоб запитати ченців, яким правом вони там жили. Але, коли вони відповіли йому спокійно й лагідно, запевняючи, що вони готові, якщо це комусь потрібно, вибратися з хати, ними ж збудованої, де не було нічого, крім руїн, а деякі з ченців таки зараз готові були вибратись у дальшу дорогу, — вїт облишив розпити й сказав, що якийсь час вони ще можуть залишитись. Через кілька років і той вїт помер, а його наступник, що був унуком першого, подбав, щоб радні затвердили те, що зробив його дід, віддаючи на тимчасове користування руїни для ченців. Кожних десять років ченці мали обов'язок відновляти дозвіл на перебування, але добродійства їх у довколишніх селах були такі великі, що раз громада повідомила Отця Ігумена про рішення радних подарувати навіки терен і будівлі, в яких жили ченці. Ігумен спокійно, але рішуче відповів, що краще в такому разі для них було б залишити хату, бо вони не можуть мати жодної власности, а живуть тільки з милостині.

Праця і любов, що їх ченці вкладали в кожне своє діло, мали такі наслідки, що за якийсь час їх монастир став не тільки солідним, а й гарним будинком; маючи близько воду, ченчики потрудилися виплекати дерева, рослини й квіти, мали дуже гарний яринний город, всюди було чистенько, всюди був порядок.

* * *

Це сталося тоді, коли ми вступали в наше новонароджене сторіччя. Одного досвітку, коли ще навіть півні спали, брат воротар почув під напіввідхиленою брамою щось подібне до плачу. Прислухався краще й почав прямувати до входу, щоб побачити, що таке було, що саме він почув? Далеко на сході, ледь благословляло на ранок, але ще панувала ніч. Йдучи на звуки, брат підійшов ще кілька кроків і побачив клунок якоїсь білизни, що

рухався, з нього лунали звуки, що були нічим іншим, як плачем немовляти, яке хтось одну-дві години тому залишив під брамою. Добряга-брат підняв створіння і ввійшов з ним до монастиря. Щоб не будити тих, які спали, а сну вони потребували, бо лягли струджені працею і дорогою, сам забавляв маленького як міг, але нічого кращого не продумав, як замочив шматок білого полотна у воду й дав його ссати маленькому, чим, як здавалося, той задовольнився і не порушував спокою, якого від нього жаждали.

Далеко заспівав перший півень, і брат із своїм клуночком на руках почув, як потихенько в середину проник кіт, звиклий у тому часі виходити на лови, хто там знає яких ще дрімаючих створінь. Пішов подзвонити й повідомити про свою знахідку. Малюсінський, склепивши оченята в теплі шорсткої рясї доброго брата — спав. Добре, що була весна і на деякий час холоду втратив свою силу; інакше бідне маля було б у небезпеці смерті від морозу. На голос дзвінка скоро й усюди почувся жвавий рух. Коли брат приніс хлопчика до Отця Ігумена, той не міг приховати свого здивування; чудувалися інші отці й решта братів, які збіглися з усіх сторін, почувши вигуки здивування. Брат-воротар пояснював і перепояснював, як була справа й помітив, що брати кожний раз усміхалися і похитували любо й задоволено головами. Одначе, справа була дуже тяжка. Що будуть робити бідні ченці з хлопчиком, якого не можуть ані годувати, ані займатися ним? Отець Ігумен вирішив, щоб один із них негайно вибрався в дорогу до одного із сіл, взявши малятко, і передав його владі. Але брат-воротар і дехто з молодих отців посумніли через таке рішення, а брат Бернардо був перший, який йому перешкодив:

— Отче, — обізвався до Ігумена — а чи не повинні ми його перед цим охрестити? Ця чесна ідея примусила всіх застановитися. Ігумен вирішив відкликати подорож маляти аж до часу, доки він стане бодай християнином. Пішли до маленької монастирської каплички, аж чернець Гіль поставив громаді нове питання:

— А як його назвемо?

Багато з них вже мали на устах ім'я св. Франціска, коли брат-воротар, може навіть трохи жартуючи, випередив інших і запропонував:

— А що б сказало ваше батьківство, як би назвати його ім'ям святого дня?

Був кінець квітня і на той день припадало св. Марселіна. Таке й було обране ім'я, і трошки згодом новий християнин Марселіно плакав під впливом води хрищення, як перед тим мовчав, пізнаючи смак солі. Знахідка принесла всім багато радості, ченці ходили, ніби ще більше розкаянні; коли ті, які мали йти шукати шляхів, щоб розпрощатися з дитиною, Божою волею

залишеною під їх брамою, — пішли, в городі, в час праці, один із двох братів, зупинившись, зненацька промовив:

— Коли б мені дозволили, то я піклувався б ним.

Другий почав сміятися й запитав, як же він думає його годувати.

— Козячим молоком, — швиденько відповів перший.

Кілька місяців тому, дійсно, монастир одержав у подарунок козу, молоко якої було призначене хворому, старенькому ченцеві, засновникові монастиря.

А все таки Отець Ігумен не втрачав часу і доручив кожному ченцеві, щоб той, ідучи на призначене місце, розпитував, кому могла б належати дитина, чи що могли б зробити для неї покликані урядовці. Отець Ігумен роздумував і бажав дати дитині кращі обставини життя, ніж вона мала їх серед прибраних батьків; хотів, щоб урядовці дали найбільші гарантії для її існування. В роздумах і ваганнях минув ранок; Отець Ігумен зважився таки залишити дитину бодай вже на той перший день, — зробив це, щоб випробувати добрість своїх ченців, а рівночасно доручив одному віднести дитину в село. Тоді знайшлося багато таких, які покірно прийшли до нього й просили, щоб того не робив, щоб відклав бодай до наступного дня, бо подорозі маленький міг би застудитися. Ігумен дуже радів з тієї приємної опозиції і дозволив маленькому залишитись до наступного дня.

Підвечір повернулися ченці, які вийшли вранці, й повідомили Ігумена, коли він їх почав розпитувати, що вони говорили з урядовцями, інформуючи їх про випадок; але при цьому похитували так значуче головами, що було видно: вони не згодні віддати дитини. Всі говорили, що село бідне, що ніхто не знав, хто б міг покинути створіннячко, що тому, хто мав би піклуватися дитиною, треба б дати матеріальну допомогу, але такої родини годі знайти. Все це ніяк не було певним, бо повіт був бідний, нещодавно потерпів від довгої посухи, що зруйнувала більшість родин. Ігумен вирішив сам зайнятися цією справою, обговоривши її з найдовірнішою особою — вїтом, і з найбільш милосердними родинами, яких знав; доручив також своїм братам писати до різних монастирів, що мали власні дома по великих далеких містах. З усього того, добрі ченці бачили, що дитина залишається покищо в їхній хаті й переживали багато тихої радості тієї ночі. Марселіна передали під опіку брата-воротаря, а коли прийшла година відпочинку, всі пішли спати, крім його сторожа, що забавляв дитя і часто годував козячим молоком, розбавленим водою; але й молоко мало помагало — маленький плакав.

Так настав новий ранок і мало бути ще багато досвітів, бо — наперекір гарячим бажанням Отця Ігумена, — ніхто навіть не знав як, але завжди знаходилась якась перешкода, що не дозволяла Марселінові розпрощатися з монастирем. Раз причиною

був котрийсь із ченців, який повертався з милою вісткою, що справа є на добрій дорозі, бо якась родина займається малесеньким; то ще якийсь сусід з довколишніх сіл, довідавшись від ченців про існування дитини, приходив аж до монастиря і з милосердя дарував якісь харчі, щоб таким чином допомогти їм годувати дитину. В тих днях захворів і помер брат-воротар, благаючи перед смертю своїх братів-ченців, щоб вони залишили в себе дитину, щоб виховали її в Божому страху й зробили з неї доброго францісканця. Як почалося — так минали дні, тижні, місяці і Марселіно ставав щораз то жвавішим, веселішим і гарнішим; жив у монастирі, годований козячим молоком і пахучими кашками, що їх приготував брат-кухар. Минув рік. Використавши одну подорож, Отець Ігумен одержав дозвіл від Отця Архимандрита, і Марселіно, коли так мого висловитись, офіційно вступив до монастиря. Вже ніхто не міг його випроводити чи навіть забрати, коли б з'явилися його батьки. Отже, хлопчина ріс і був потіхою монастиря, а не раз і турботою, бо хоч був добрим як хліб, але не завжди такими були його діла: виривання і нищення ярини в городі, забави в каплиці або в кухні, а вже незнані захворування збільшували гарячку в головах бідних ченців. Однак, всі його любили, як сина і брата, а з часом і малий обожнював їх усіх на свій власний спосіб.

* * *

Коли Марселінові мало вже бракувало до п'яти років, — був він хлопчина сильний і цікавий; дуже здалеку розпізнавав усе, що рухалося, а також те, що не рухалося. Знав він життя і звичаї усіх польових звірят, не говорячи про ченців: кожного з них на свій лад трактував інакше, включно до надання їм спеціальних і різних імен. Так, насухо «отцем» називав він тільки Отця Ігумена; хворого старця називав «чернець Хвороба», а новий воротар був «ченцем Воротарем»; брат Бернардо, той, який порадив Ігуменові охрестити дитину, для Марселіна, коли про те довідався, був «братом Христінами». Включно до брата-кухара, якого називав «братом Кашкою», на згадку про першу страву, що її одержував від нього маленьким. Ченці навіть не могли ображатись на Марселіна, бо вони його, як ми сказали, не тільки любили, але із великою радістю сприймали всі вигадки хлопчика, дуже часто вітаючи їх сердечним сміхом. Постійно хворий отець з насолодою слухав своє нове ім'я — «чернець Хвороба», бо звучало воно як якась велика святість тому, що він не тільки почував себе хворим, але також і злим та ще й дуже злим, адже із своєю хворобою був, як Юда у товаристві Христа і Його Апостолів, бо було дванадцять ченців, а він завдавав своїм співтоваришам клопоту й багато праці. Брат «Хвороба» був, як святий; всі його шанували включно до самого Отця Ігумена; якому він у різноманітних тяжких справах служив своїми порадами.

Марселіно, крім любови до братів, до Господа Бога Ісуса Христа, послуху й покори перед Отцем Ігуменом монастиря, мав ще королівство — хату, що була для нього життєвим простором і оточуючим його світом, не враховуючи того, що кілька разів її кидав, спричиняючи тим журбу ченців, які його розшукували і які ніколи, від його народження аж до смерти — не нарікали на нього за те, що він їх втомив. Кілька разів Марселіно з тим чи іншим ченцем відвідував довколишні села, дуже дивувався і переживав приємні хвилини, але без дальшого наслідку, бо його батьки не з'явилися і ніхто не міг нічого про них сказати. Ченці були переконані, що якась зайшла жінка або чоловік, які подорожували чи переходили тут, підкинули дитину, гадаючи, що добрі францісканці вигодують дитину з любови до Бога, бо самі батьки, видно, не могли її вигодувати. Марселіно тільки частину дня був насамоті, бавлячись і роздумуючи про свої справи, бо часом допомагав ченцям у дрібних справах, які міг виконати. Брат «Христини» зробив йому маленькі тачки — перша і найбільша розвага Марселіна, — якими він часто допомагав у горді: перевозив диню, що дуже часто не влазила в тачку, трохи картоплин чи кілька грон винограду. Але справжньою розвагою Марселіна були звірята. Стара коза, яка давала йому поживу, була любленою хлопчиком настільки, що часто на свій власний спосіб вони гуторили між собою.

— Втікла від мене жаба, та, яку я зачинив у бляшанці з водою, прикривши каменем.

І коза похитувала філософічно головою, нахиляючи її до голови Марселіна, ніби хотіла сказати, що на її гадку — треба бути обережнішим з такими надзвичайними речами, як ті жаби.

Зчасом, довкола городця виріс мур. Там в означених годинах дня розважався Марселіно, переслідуючи ящірок або придивляючись, як розкішно вони витягалися на сонці, виблискуючи ясним кольором свого тіла й очками, що були подібні до шпильок-булавок, блискучих і таких досконалих. Не завжди Марселіно був доброю дитиною; часом, бавлячися, четвертував ящірку на частини й дивувався, як її хвіст, відірваний від решти тіла, ще довгий час рухався. Ластівки та інші пташки також справляли йому багато радости; брат-дзвонар навчив його робити різні сильця й пастки на всяких хробаків і комах. Величезні павуки тих околиць, також великі мухи, відомі «чортівські коники», метелики, хрущі, сарана, включно до скорпіонів, яким він навчився дуже зручно виривати отруйні жала, — все те, було його жертвою й постійними в'язнями. Раз ужалив його скорпіон, від чого довго відчував біль, хоч брат-воротар власними устами виссав отруту скорпіона з правої ніжки. Відтоді він прирік мститися на них у своєму «володінні», а одного дня розпитував про них також в одного селянина, який прийшов у монастир позичити мотики для підгортання виноградної лози, й

довідавшись, що в його околиці було багато скорпіонів — а що вони були такі злі, він їх усіх засудив на смерть: вмирати на сонці, якого вони ненавиділи і тому жили тільки в тінистій прохолоді рослин, під камінням, у холодних і темних місцях. Марселіно часто крадькома, щоб не довідались ченці, ходив на лови скорпіонів: підіймав каміння, виганяв їх палицею з-під рослин, а коли огидне створіння, подібне до огидного червонястого рака, виходило з криївки, він ударом палиці відбивав мішечок з отрутою, а потім другою, із загостреним кінцем, палицею пробивав саму середину тіла і так залишав його гинути на сонці. Часто такі лови коштували хлопчикові картання і не дуже болючого тягання за вуха.

Повернувшись з ловів, із захопленням стежив Марселіно за тим, щоб зберегти своїх полонених, зачинених у консерві бляшанки з водою, якщо це були жаби або ропухи, чи в коробочках, якщо йшлося про жуків і сарану. На його велике здивування кожного поранку, коли він проснувся, коробки й бляшанки були порожні: вночі полонені втікали. Ніколи не знав Марселіно, що добрі ченці, яким були відомі його лихі навички, випускали на волю бідні створіння Божі, коли хлопчина спав.

Але Марселіно не завжди був жорстокий до звірят. Не раз він допомагав старому Мочіто, монастирському котові, вже майже сліпому і без одного вуха, втраченого в молодому віці у кривавому бою із собакою, полювати на мишей. То був кіт, якого можна б назвати вегетеріанцем, бо в тій святій і бідній хаті мало коли пахло м'ясо і він їв те, що було: чи зелену квасолю, чи картоплю з морквою.

— Ні, чоловіче, тут ні — промовляв Марселіно до Мочіта, коли вони йшли разом на лови.

Був озброєний палицею і камінням, якими, при потребі, затикав діри; Марселіно був неоціненим помічником для Мочіта, а коли миша була вже оточена, тоді Марселіно із задоволенням приглядався, як кіт спокійно бавився з нею, нічого їй не роблячи, тільки перебігав їй шлях і вдаряв лапками так, щоб не справити їй великого смертельного болю.

— Таким чином ти лише збільшуєш її терпіння, — говорив Марселіно, наслідуючи те, що йому говорили ченці, втручався сам і вбивав мишу палицею одним ударом. — Маєш її тут.

Але Мочіто не був прихильником насильства, ані кривавих видовищ. Переконавшись, що миша була мертва, вдивлявся він сумними, півсліпими очима в Марселіна, ніби питав:

— Для чого ти її вбив? Чи ти не бачив, як мені мило було бавитися з нею?

Часто, слідкуючи за Марселіном та його розмовами із самим собою, або з маленькими створіннями, ченці довірливо говорили між собою:

— Подібний до малого св. Франціска...

Так, так, св. Франціско! Марселіно міг переладованого тягарем муравля занести до його місця призначення, але міг також заткати землею входи до муравлища, щоб любитися, як збаламучені муравлі втрачали лад у своїй праці і, мов божевільні, бігли, згубивши свій шлях і не знаючи, як його відшукати.

Під час своїх забав Марселіно завжди говорив із невидимими особами. Такою особою був перший хлопчик, що його бачив у своєму житті. Сталося це так: одного разу якась родина, переселяючись із одного села в друге, одержала від Отця Ігумена дозвіл затриматися на подвір'ї монастиря, щоб заpastись водою та другими потрібними речами. З родиною їхав маленький синок, Мануель, і так Марселіно познайомився з подібним до себе однолітцем. Ніколи не міг забути того хлопчика, з яким обмінявся тільки кількома словами, під час забави. Відтоді Мануель постійно був разом із ним, у його уяві, так реально, що Марселіно бачив його навіть ясну чуприну, що спадала тому на очі, і широкий ніс, не дуже-то чистий, і приговорював:

— Добре, Мануель, заберися звідсіля, чи не бачиш, що мені заваджаєш?

Часом Марселіно розпитував сам себе про своє походження й родину; про свою матір, батька, також про братів, бо знав, що другі хлопці таких мають. Розпитував про це також своїх двох-трьох улюблених ченців, але ніколи нічого більше не довідався про історію знайдення його під брамою монастиря, а коли домагався яснішої і точної відповіді, а зокрема про свою матір, якої ніхто не знав, — тоді завжди помічав якусь нетерпеливість, якість здивування, в супроводі коротких слів:

— У небі, синку, в небі.

Марселіно розумів, що старші особи знають багато й усе можуть зробити, але, як він зауважив і зрозумів, знав також, що старші особи дуже часто помиляються. І чому не можуть помилятися, а зокрема саме в цьому, про його матір і про небо, в яке він не раз так довго вдивлявся, щоб побачити її. Марселіно був дуже розумний хлопчина, а що більшу частину свого життя прожив самотньо, то вмів дуже добре спостерігати й це допомагало йому використовувати неухважність ченців, щоб могли незамітно вирвати в городі якусь смаковинку, бо нічого іншого в тому городі не було, або ж уникнути якоїсь праці, що йому її доручали.

В тому раї, яким був для Марселіна монастир, город і доволішні поля, було тільки одне заборонене райське дерево й тільки одна заборона тяжіла над хлопчиною, а саме: вступати на сходи, що провадили до комірчини й на горище, дуже недосконалі й небезпечні, щоб ними ходила мала дитина. Спочатку добрі ченці страшили його щурами, що жили там на горищі цілими тузинами — великі й чорні, з довжезними хвостами, вусищами,

зі страшними, гострими як голки, зубами. Але скоро Марселіно знав більше про щурів, ніж самі ченці, і тоді, щоб задовольнити його цікавість, говорили йому, що там скрився дуже великий чоловік, який, коли б побачив Марселіна, то схопив би його і вже ніколи більше ніхто б його не побачив. А Марселіно, все таки, з тугою придивлявся до тих заборонених сходів; не було дня, щоб він не постановляв наступного ранку піти ними вгору, коли ченці покинуть монастир і залишаться тільки брат-кухар, брат-воротар і брати, які працювали в городі та кожен з них буде зайнятий своїми справами. Все через якусь причину Марселіно не міг виконати своєї відважної постанови, а передусім тому, що раз опанований спокусою, відважився ступити на другу східцю, але дерево сходів так гучно заскрипіло, що в капризного хлопця і волосся стало дубом.

Думаючи й передумуючи, Марселіно постановив переіначити свій плян: буде йти босоніж, залишаючи свої сандалі під сходами, а взявши палицю, заки ступити на східцю — буде нею випробовувати, де та більше скрипить, а де буде спокійніша. Найтяжче було пройти перших п'ятнадцять сходів, бо хтонебудь міг його завважити, але, раз при звичайвись до скрипіння сходів, почував себе спасеним і відважився, використавши перший досвід, продовжувати хід без зайвої обережності.

Як задумав, так і зробив. Використав один пополудень, коли ченці були зайняті різними справами або перебували поза домом. Залишився тільки один брат у городі, брат-кухар або чернець »Кашка«, який заступав також неприсутнього брата-воротаря, і старець-чернець »Хвороба«, ув'язнений у своїй келії. Марселіно придбав собі добру жердочку, як заплянував, роззувся і з сандалями в одній руці, а в другій з палицею — почав дуже обережно, повільно підійматися сходами вгору. Ставив ступні тільки на такі місця сходів, що видавались йому менше скрипучими, перевіrivши їх перед тим обстукуванням палицею. Ішов поволі, а серце билосся молотком: усвідомлював, що робить те, що було заборонене, та одначе, не було в нього вже сили зійти й залишити свій плян. Коли перейшов половину сходів, зідхнув полегшено. Там, угорі, його чекали комірчини і піддашся. Але в цей мент він почув голос, що кликав його з городу:

— Марселіно! Марселіно!

Був це голос брата Гіля. Цілком певно, що він натрапив на ропуху й кликав його, щоб забрав її собі. Наляканий Марселіно зупинився, але швидко збагнув, що мав ще досить часу дійти до кінця, трохи розглянутися і пізніше побігти в город, вдаючи, що він нічого не чув.

— Йдемо, Мануель, — сказав до себе.

Отож, продовжав йти й опинився нагорі. Обережно відчинив двері комірчини. А виглядала вона так, як він її собі уявляв

— раєм: було тут сухе дерево, порожні скриньки, якісь заго-стрені палиці, лопати і горшки. Вимріяне місце для забав узимку, коли було холодно поза монастирем! Згодом дуже обережно підійшов хлопчик до других дверей горища. Спочатку заглянув туди через щілину в дошках і бачив тільки темноту. Натиснув двері, дошки гостро заскрипіли. Марселіно натискав далі і, коли достатньо розчинив, всунув туди свою голову й роздивлявся. Піддашня було менше від комірчини і мало одне маленьке віконце, — зачинене, але через нього продиралося світло. Поволі очі Марселіна привикли до тієї темноти так, що він міг відрізняти речі.

Були тут якісь поламані крісла, столи, дзбанки й усяка інша непотріб, краще покладена, ніж у комірчині. Під правою стіною було видно щось неначе шафа з книжками й якимись в'язанками паперів, що припали порохом; напроти було віконце, а під ним поскидані меблі. Марселіно повернув голову, шия якої була здавлена між дверима й одвірком, наліво, але не скоро зумів розпізнати, що він там побачив. Трохи-по-трохи побачив щось, ніби фігуру якогось великого чоловіка, напівголого, з розпростертими раменами, з головою, зверненою до нього! Здавалося, що ця людина вдивляється в нього і то так, що від страху Марселіно готов був закричати. Значить, ченці його не обдурили! Значить, тут є той чоловік, що може його забрати назавжди! Марселіно рвучко рвонув головою, ледь-ледь не обірвав вуха об двері, і миттю їх зачинив. Босий, забувши від страху свою палицю, не пригадуючи навіть Мануеля, не думаючи про шум, що його міг наробити, якби запаморочений — збіг із східців. Опинившись на подвір'ї, вибіг на поле й упав під одним із дерев. Пережив великий страх. Це правда: на піддашші був страшний чоловік! Вдягнув сандалі й пустився йти до городу, але щось трясся.

У всякому випадку, той чоловік, що його бачив, був набагато більший, ніж він собі уявляв упродовж довгих годин роздумувань; але що ж, про нього ні з ким не може говорити. Ченці покарали б його, і знав, що цей раз — порядно.

* * *

Почало хмаритись і нарешті зірвалась буря. Марселіно саме виліз на дерево, щоб скинути гніздо, але коли небо змінило свою барву на чорну й ударили перші громи, — зліз із дерева й уже під дощем побіг, щоб схватись у монастирі. Марселіно не любив бур, навіть коли вони були вдень. Вночі вони наганяли йому ще більшого страху; блискавиці освічували маленьку кімнатку, де він спав на єдиному ліжку, що було в домі, бо ченці, для покути та з других причин, спали на долівці, на дошках. Великі вересневі бурі ночами будили Марселіна й він переживав жахливі хвилини громовиці, блискавок і шуму зливної дощу,

що ріками шумів з даху. Марселінові взагалі зима не подобалась. Зимую дуже рідко виходив у поле, в монастирі нудьгував, а найгірше було те, що ченці займалися його навчанням. Літери знав він від минулої зими. Цієї зими, що наближалася, Отець Ігумен сказав йому, що він має навчатися читати. Виховання Марселіна не було надзвичайне: вмів молитися, знав дещо з катехизму, але ченці, за порадою Ігумена, не хотіли його забагато вчити.

Вдивляючись у дощ з дверей монастиря, Марселіно думав про зиму, але не бажав, щоб вона вже наставала. Зимую все таке сумне. Пташки майже зникають, а другі створіння ховаються у свої нори. Самотньому Марселінові залишався тоді тільки кіт Мочіто, але той був уже старий і не мав охоти з ним бавитися, за що не раз діставав у шкуру від свого приятеля. Ці роздумування викликали в Марселіна спогоди про людину на піддашшю. Минуло багато днів від того часу, коли побачив його вперше. Марселіно думав про те, що зимою не зможе полізти на піддашшя, бо ченці будуть переважно у хаті більше ніж поза нею, хоч вони не мають страху ні перед бурею, ні перед зливними дощами, ні перед холодом і виходять кожного дня полагоджувати свої справи, тільки, звичайно, повертаються скоріше; в хаті царювала тиша і могли б його почути. Марселіно постановив ще раз полізти й придивитися до того чоловіка, ще заки наступить зима.

Багато думав про нього. Так багато, що почав на різний лад передумувати свої припущення. Одно з перших: чи той чоловік раз зійде з піддашшя, чи залишиться там назавжди, з розпростертими раменами, обпертим об стіну, як брат Хвороба, витягнений на своєму леговищі впродовж довгих років? Чи та людина на піддашші також хвора? З одного боку жах, що був напав на Марселіна, коли його побачив, а з другого боку — милосердя і біль, що їх спричиняла йому думка, бо ж той чоловік з піддашшя міг бути хворим, крім того, і самотній там, угорі — все це збільшало його бажання піти ще раз і придивитися краще. Опанував його страх, бо ченці сказали, що той чоловік може його забрати назавжди; однак, коли б він так дуже хотів його забрати, то чому мав би ждати так довго? — думав Марселіно. Вже стільки разів він майже сам був у монастирі, в городі чи в полі! З великою людиною він не міг би боротися і йому нічого більше не залишилося б, як, хоч-не-хоч, дати себе забрати.

Коли дощ ущух і буря помандрувала геть далеко, Марселіно вже вирішив. Мав свій плян, з яким погоджувався також невідлучний і невидимий приятель — Мануель, і Мічіто, що склеплював свої напівсліпі очі від кухонного вогню.

— Уважай, Мануель, — мусимо лізти. Роблю так, як попереднім разом: беру палицю і сандалі в руки. Коли дійду до дверей, відчиню їх трохи і буду довго придивлятися, щоб переконатися, чи людина не рухається. Коли буде рухатися, тоді бі-

гом втікаємо. Коли ні, відхилимо палицею віконце і придивимося. Коли я все те буду робити, ти будеш дивитися за сходами. Так? Щоб не прийшли отці і не зловили нас.

Марселіно чекав на пригожу погоду. Кожний раз, коли думав про те, починав пришвидшено дихати. Поволі призвичаювався і намагався цілим еством зрозуміти розмови ченців, щоб вибрати найкращий день, коли міг би здійснити свою другу пригоду.

Нарешті такий день прийшов. Буря більше не повторялась і ченці, як кожної осени, робили всі зусилля — за наказом Отця Ігумена, щоб забезпечити перед зимою хату і зібрати всі можливі допомоги. Зима була довга, а шляхи в тому найгіршому часі — ставали неможливими. Бували роки, коли ченці силою обставин були замкнені в монастирі місяць і більше часу, через сніг і вітри, через великий холод та все інше з ним зв'язане; ніхто їх не відвідував, не одержували ніякої милостині. Прийшов, отже, час праці проти найближчої зими. Збільшились зовнішні клопоти ченців і прийшли догідні дні, щоб Марселіно здійснив свої бажання. Коли їх прогавить, то пропало, бо вже скоро ченці почнуть всякі направи в монастирі, будуть затикати діри на даху, ущільнювати вікна і всі щілини, якими міг би проникати холод.

Одного холоднуватого й безсоняшного пополудня Марселіно використав неприсутність більшості отців. Як звичайно, в хаті, крім ченця Хвороби, залишилися брат Гіль у городі, чернець Кашка в кухні, з обов'язком пильнувати за брамою. Марселіно вже мав приготовану жердочку для перевірки гуку сходов, а коли все буде добре, то щоб і відчинити нею віконце на піддашні. Тихо й обережно, хоч говорив із своїм приятелем Мануелем, ступав по сходах. На четвертій чи п'ятій східці, босі ноги зчинили гук на дошках: гучно заскрипіло, що його поважно перелякало, а серце від страху виривалося з грудей.

— Мануель, уважай! — сказав до свого невидимого приятеля. І вибіг нагору.

Цього разу не затримувався в комірчині, а пішов на піддашся. З розмахом відчинив двері, бо вже знав, що вони гучно скрипіли й прислухався, чи чого не почує, хоча б це мало бути тільки дихання чоловіка, який був усередині. Але нічого, хоч видержав у мертвій тишині, Марселіно не почув, крім ударів власного серця, що билося дедалі сильніше. Відчинив трохи більше двері і, як попереднього разу, просунув голову, вдивлявся, вслухувався в найменший шелест дерева, роблений маленькими жучками всередині дерева, що називаються черви-шашелі. Вкінці міг відрізнити великого чоловіка: був такий самий, як попереднього разу й не було чути, щоб він дихав. Здавалося, що людина дивилася на Марселіна, але він не міг побачити її очей через темряву, що тут царювала. Щоб побачити, що людина буде робити, Марселіно висунув свою жердочку в отвір, спрямо-

вуючи її з великим страхом, до неї бажаючи знати, що станеться далі. Палиця доторкнулася до ніг, і не сталося нічого. Можливо, той чоловік був хворий, а може мертвий. Марселіно наважився увійти, але перед тим повернув голову до сходів і сказав шепотом:

— Мануель, не забудь повідомити мене, коли б надійшов хтось з ченців. — Не міг не тремтіти від страху, пригадавши собі ченця Кашку чи брата Гіля, чи навіть ченця-дзвонаря, який завжди першим повертався до монастиря, не зважаючи на те, що мав найкоротші ноги у цілому монастирі, — і вони могли б його тут застати. Але такі найбільше боявся Отця Ігумена, хоч він був також і тим, кого Марселіно найбільше любив. Отак роздумуючи, нарешті переставив через поріг одну ногу, згодом просунув тіло і вкінці й другу ногу. Був на середині піддашшя. Ще підійшов трошки, наступив на щось, чого певно не бачив; щось загуло, Марселінові воно видавалося громом. Затримався не дихаючи, скорчився, мов жучок. Серце швиденько затріпотіло. Гляди, як тепер обудиться той чоловік від гуку, зловить тебе і забере назавжди! А він же не має ще навіть шости років, що він зможе зробити? Від страху Марселіно дзвонив зубами. Але проминуло трохи часу і він зауважив, що не сталося нічого: не йшли ченці, ані чоловік не збудився, і нічого не рухалося. Заспокоючися, посунув ногу, щоб знову не спричинити якого гуку; Марселіно зводив палицю, як списа, аж до віконця і пробував відслонити віконечко, щоб впустити більше світла; придивлявся, що треба зробити, щоб відсунути дошку. Це коштувало його багато праці, мусів втратити багато часу, бо віконце ніяк не хотіло відчинитися. Нагло почув знайоме шкряботіння і посміхнувся: то перелякана миша втікала до своєї норки. Нарешті вдалося відхилити трохи дощину віконця, і хлопчик зараз же глянув у бік, де був чоловік.

Марселіно ще ніколи не бачив такого великого Розп'яття; Ісус Христос, величиною в людину, був прибитий до хреста, такого великого, як дерево. Наблизився до стіп хреста, приглядаючись уважно до лиця Господа, до крові, що спливала по його чолі, до ран, що їх спричинив терновий вінок, до рук і стіп, прибитих до дерева, і до великої рани в боці. Відчував, що його очі наповнюються сльозами. Ісусові очі були відкриті; хоч його голова була трохи схилена на праве рам'я, але Марселіна Він міг бачити добре. Хлопчина повернувся так, щоб Той дивився просто на нього. Ісус був дуже худий, борода кучерявими пасмами спадала на його груди; щокти запалися, а погляд викликав у Марселіна найбільше співчуття. Марселіно вже багато разів бачив Ісуса на запрестольній іконі в каплиці, на малих, як іграшки, хрестиках, що їх носили ченці. Але ніколи не бачив правдивого, як тепер: великого, нагого, у своїй природній величині,

що міг своїми руками обняти кожного і що висів у повітрі. Марселіно звів свої очі до Господа і просто сказав:

— По Твоєму обличчі бачу, що Ти голодний.

Господь не ворухнувся і нічого йому не відповів. Нагло Марселінові прийшла думка і хлопчик, простягаючись до Ісуса, щоб Той його почув, знову сказав:

— Пожди, я зараз повернуся.

Подався до дверей і зійшов сходами вниз. Вигляд Христа зробив на нього таке велике враження, що він навіть уже не думав про обережність і скрипіння сходів. Сходячи, думав, якби то обдурити ченця Кашку. І замість йти прямо до кухні, пішов під останнє вікно, що виходило в город; побачивши, що брат Гіль, схилившись до землі, працював у городі, крикнув:

— Брате Кашко! Брате Кашко! Ідіть сюди! Тут є величезний жук!

Сказавши це, Марселіно скоренько побіг, щоб сховатися за велику скриню з деревом, що стояла коло кухонних дверей. Швидко він побачив, як виходив чернець Кашка, говорячи щось до себе. Тоді з швидкістю променя світла Марселіно вбіг у кухню, вхопив щось їстівне, що лише потрапило під руку й бігом сходами подався нагору. Опинившись на піддашші, нагло затримався і в захопленні наблизився до Христа, — простягнув до Нього свою руку, жертвуючи йому те, що приніс.

— Тільки сам хліб, знаєш? — сказав, простягаючи скільки змоги, руку. — Тому, що я поспішав, не міг більше нічого знайти.

Тоді Господь опустил своє рам'я і взяв хліб. І зараз же, так як був розп'ятий, почав їсти. Марселіно забрав свою палицю і сандалі, причинив трохи віконце і, обережно виходячи, шепотом сказав до Христа:

— Я мушу йти, бо я обдурив ченця Кашку. Але завтра принесу Тобі чогось більше. — Марселіно був задоволений. Правдоподібно тому, що вже мав більше на одного приятеля, враховуючи Мочіта, козу а також і тінь Мануеля.

* * *

Швидко, одначе, наступили тяжкі дні для Марселіна, тяжко було знову відвідати свого нового приятеля: з дев'ятиденням на честь св. Франціска наближалось велике монастирське свято; ченці обмежилися до дуже скромної їжі, хоч і до того часу їх їжа ніколи не була вибаглива, бо всі вони були дуже скромні у своїй посвяті й жертвовності. Для Марселіна св. Франціско з Асичу був також великим приятелем, якого він знав з оповідань ченців, а знав більше, ніж знали про нього люди по великих містах. З одним тільки Марселіно не погоджувався із святым, а саме з тим, що він продав свого коня. Це краса — вели-

кий кінь, такий великий, як їх він бачив деколи при брамі монастиря, коли їх там прив'язували поліціянти, які сторожили їхні околиці. Сам Марселіно був зобов'язаний кожного дня брати участь у молитвах дев'ятиниці і часто вдивлявся у велику ікону святого, яку мали ченці за престолом, що в ті дні була більше освітлена, ніж звичайно.

Однієї ночі знову зірвалася велика буря; Марселіно хоч і боявся, але згадавши про свого приятеля на піддашші, думав про Нього більше, ніж до того часу; був готовий, хоч боявся громів, піти до Нього і прикрити Христа своїм покривалом, бо Він бідний був голий, наражений на холод від вітру й дощу тієї страшної ночі, а, крім того, віконце ж було погано зачинене.

Нарешті сумні дні проминули; із закінченням дев'ятидення, прийшов великий день св. Франціска, коли ченці, виконавши свої обов'язки, як всередині так і назовні монастиря, святкували дуже гучно день свого патрона, включно до споживання м'яса, яке їм хтось подарував, і відкоркування кількох пляшок червоного вина, теж із якоїсь великої нагоди подарованого. Цього року на те велике свято привезли в монастир майже півкорови. Хоч Марселіно й Мочіто ніколи не бачили свіжого червоного м'яса, але воно не викликало в них почуття обриди. Коли, однак, Марселіно одержав дозвіл вийти по обіді в поле, згадав про свого приятеля із піддашся, і тому якось не надто велику радість справляв йому м'ясний обід. Так, Він не мав ні м'яса, ні хліба, ані навіть краплі води; роздумуючи над цим, Марселіно призадумувався, як Він міг такий довгий час жити тільки тим шматком хліба, який Йому заніс вже приблизно два тижні тому. Передумуючи все те, Марселіно заглянув до кухні і побачив, що там залишилося понад половину привезеного м'яса. Згадався, що завтра і ще кілька днів потім будуть ще їсти м'ясо; це його трохи розрадило, і решту дня хлопчина присвятив своїм улюбленим ділам, забуваючи про Мочіта, про свою кормительку-козу, про ящірки, що повтікали з бляшанок, побоюючися його хоробрости й поганого поводження.

Нарешті минули дев'ятиденниця і святки-празникування св. Франціска, настали дні звичайного життя в монастирі, а з ними і турботи ченців перед зимою. Частіші були виходи й поворотки; за Божим Провидінням, як кожного року в ті дні, був злагіднений піст. Перед тим, як закінчилось м'ясо, якось розбрелися і спогади Марселіна; минуло багато днів, заки він пригадав знову про свого бідного приятеля з піддашся. Саме в останній м'ясний день, коли Марселіно з острахом зауважив, що м'яса не залишилося більше, як тільки на порції одного дня для кожного хатнього, — із прикритим почуттям він подумав про бідного голодного, блілого, худого, що був прибитий на хресті. Постановив, отож, ще того дня піти на піддашся; взяв довгу палицю, знайшов хвилину зникнути, але приготувався, щоб іти

з повними руками. Чернець Кашка навіть на момент не виходив з кухні, Марселіно не мав сили перебороти перешкод, але мить неуваги ченця таки прийшла і в кишеню хлопчини потрапив добрий шматок печеного м'яса, потім порядний кусень хліба, дарма, що твердого, засушеного, який ченці їли лиш тоді, коли не було іншого. Маючи такі два добрі шматки, Марселіно був дуже задоволений і почав свою виправу; ішов сходами, не скинувши сандалів, якось забувши, що своїми кроками наробить гуку. Вибравшись на піддашся, вже без страху підійшов просто до віконця і відхилив дошку. Поглянув туди, де була Людина, і побачив Її на своєму звичайному місці; наблизився до Її стіп і сказав:

— Прийшов я, бо сьогодні є м'ясо.

І зараз подумав собі: »Якби Він знав, що не тільки сьогодні, а вже багато днів було м'ясо?«

Але Христос не сказав нічого і Марселіно навіть не звернув уваги на Його мовчанку, а добув м'ясо й хліб, і кладучи їх на стіл, що випадково стояв біля Його стіп, сказав, не дивлячись на Нього:

— Сьогодні вже можеш зійти й їсти сидячи.

Сказав і зробив. Підсунув до стола чернече крісло, що стояло недалеко, тяжке, до сто лих, і трохи кривувате.

Тоді Христос похитнув головою і солодко-приємно подивився на дитину. Згодом зійшов із хреста і наблизився до столу, не спускаючи зору з Марселіна.

— Ти не боїшся? — спитав Христос.

Але Марселіно був зайнятий іншою думкою, і замість відповіді — спитав Господа:

— Ти був змерз тієї ночі, коли була буря?

Христос посміхнувся і знову запитав:

— Значить, я не наводжу на Тебе ніякого страху?

— Ні! — відповів хлопчина, дивлячись спокійно на Нього.

— А чи ти знаєш, хто я такий? — спитав Христос.

— Так, — відповів Марселіно, — Ти є Бог.

Тоді Христос присів до столу й почав їсти м'ясо і хліб, ламаючи його тим способом, що тільки Він його знає і може. Марселіно цілком свобідно поклав свою руку на Його рамя.

— Ти голодний? — запитав.

— Дуже, — відповів Христос.

Коли Ісус скінчив їсти м'ясо й хліб, поглянув на Марселіна і сказав:

— Ти добра дитина, я тобі подякую за це.

Марселіно жваво відповів:

— Я так поводжуся і з Мочіто, і з іншими.

Але насправді він думав про іншу річ, і наново запитав:

— Слухай, Ти маєш багато крові на лиці, на руках і на ногах. Не болять у Тебе Твої рани?

Христос знову посміхнувся. Спитав його лагідно, кладучи руку на його голову:

— А ти знаєш, хто завдав мені ці рани?

Марселіно, кліпаючи очима, відповів:

— Так. Завдали їх жиди.

Тоді Христос схилив голову, а Марселіно скористався з нагоди й дуже обережно зняв терновий вінок із Його голови, і поклав на стіл. Христос не протиречив, дивлячись на нього з такою любов'ю, що Марселіно ніколи, ні в яких очах ще такої любови не бачив. Зненацька Марселіно знову заговорив, вказуючи на рани:

— А не міг би я Тобі їх вилікувати? Є така пекуча вода, що її треба приложити зверху, нею вилікувалися всі.

Ісус похитав головою.

— Так, ти можеш вилікувати, але тільки тим, що будеш дуже добрий.

— Е-е, таким я вже є, — відповів самовпевнено Марселіно.

І, не хочачи того, — доторкнувся своїми пальцями до ран Христа й заплямив їх трохи кров'ю.

— Слухай, — сказав хлопчина — а коли б я повитягав Тобі оті цвяхи із хреста?

— Тоді я не міг би висіти на нім, — сказав Христос.

Потім запитав Марселіна, чи він знає добре Його історію. Марселіно притакнув, але хотів почути її від Нього самого, щоб переконатися, чи то все правда. Ісус розповів йому свою історію. Розповідав, як Він був дитиною і працював зі своїм батьком, який був столярем. Як одного разу Він загубився і знайшли Його, як Він проповідував, скільки мав учнів і приятелів; пізніше Його били, плювали на Нього і розп'яли на очах Його Матері.

Так проминув пообідній час і наступив присмерк із першими вечірніми тінями; Марселіно попросився і запевнив, що завтра за всяку ціну прийде. Здавалося, що Марселіно буде зараз плакати, але Ісус повів пальцями по його позіках, щоб ченці нічого не помітили. Тоді Марселіно спитав, чи хоче Він, щоб Його відвідати завтра, чи Йому байдуже, коли він навіть не прийде? Ісус, що вже стояв на ногах, готуючись іти на хрест, з'ївши м'ясо і хліб, відповів:

— Так, мені було б приємно. Хочу, Марселіно, щоб ти прийшов завтра.

З піддашся вийшов Марселіно збентежений, думаючи про те, як Христос міг знати, що він називається Марселіно, а не інакше, як це знає брат Гіль, брат Кашка, чи сам Мочіто. Сходячи, думав також про те, як то дивно зникли з його пальців плями від крові.

Марселіно спав дуже гарно і, проснувшись, не знав навіть, що йому снилося: чи жучки, чи буря, чи смачне м'ясо, яке він їв. Миттю пригадав обіцянку, дану Людині з піддашся; крутився

увесь ранок, роздумував, як то він стільки разів може ходити на горище і ніхто його не бачить; міркував над тим, що зможе понести їсти сьогодні своєму приятелю, але випадково попали йому під руки страви кращі, ніж сподівався, бо в часі одних своїх відвідин до кухні, де не завжди добре приймав його чернець Кашка, адже напевно знав, що Марселіно не приходять без причини, а щоб потягнути з їжі — застав кухню порожню і без вагання втиснув у свою кишеню великий кусень хліба, детально обдивився ще й інші місця, щоб переконатися, чи не можна б ще щось потягнути. А що не було більше нічого, крім цілого ряду горшків при вогні, то вправне око зупинилось на плящі, до половини наповненої вином, що напевно залишилося ще із свят; скоренько вхопив бляшане горнятко, наповнив його повінця і негайно ж подався до сходів, до яких уже звик і по яких поступав без страху. По дорозі згадав, що на щастя залишив на піддашші свою палицю, якою тепер зможе відхилити віконце, і так без більшої пригоди вийшов на піддашшя.

Ще в сутінках поздоровив Господа з добрим днем, який із хреста відповів йому:

— Добрий день, добрий Марселіно!

У світлі, що продиралося через вузьке віконце, Марселіно наблизився до столу, поклав на ньому спочатку вино, трохи ненавмисне розливши, а потім хліб. Ісус мовчки зійшов із хреста і став біля нього.

— Слухай, — сказав Марселіно, злизуючи вино з пальців, — не знаю, чи Тобі буде смакувати вино, але отці говорять, що воно дає тепло. І саме тому, — продовжував, не чекаючи на відповідь Господа, — я подумав, що вже наближається осінь, як минулого року і, що . . . — і замовк, уважно вдивляючися в Христа.

— І що, Марселіно? — додавав йому відваги Христос.

— Бо . . . — Марселіно сумнівався. — Бо . . . хочу принести Тобі якесь накривало, щоб Ти міг прикрити себе трохи, і не будеш стільки терпіти від холоду, але не знаю, чи це не буде крадіжка.

Христос присів, а Марселіно стояв біля Нього, придивляючись, як Він їв хліб і від часу до часу підносив до уст бляшане горнятко. Згодом сказав до нього Господь:

— Вчора розповів я тобі свою історію, а ти своєї мені ще не розповів.

Марселіно широко розтулив очі й здивований вдивлявся у Христа.

— Моя історія, — сказала дитина, — дуже коротка. Я не мав батьків; мене знайшли ченці, коли я ще був дуже маленьким, вигодували молоком старої кози і якимось росолом, що його варив мені чернець Кашка; маю п'ять з половиною років, — перестав розповідати, а Христос вдивлявся у нього. — Не мав я матері. — А згодом, якби перериваючи своє оповідання, запитав Ісуса:

— А Ти маєш маму, правда?

— Так, — відповів Той.

— А де вона? — запитав Марселіно.

— Вона разом із твоєю — сказав Ісус.

— А як їм поводитись, мамам? — запитав хлопчина. — Я завжди думаю про свою; мені було б дуже приємно побачити її, хоча б це мало тривати тільки одну хвилину.

Тоді Христос розповів йому, як живуть матері. Пояснив, які вони ніжні, які гарні. Як вони завжди любили своїх дітей, як вони відмовляли собі їжі, пиття, одягу, щоб все це дати своїм дітям. У Марселіна, під час розповіді Христа очі налилися сльозами, і думав він про свою незнану маму, в якій волосся набагато ніжніше, ніж шерсть у Мочіта, у якої очі значно більші, ніж очі кози, які мусіли бути такі дуже приємні; пригадав собі, що Мануель мав маму й кликав її «мамо!». Плакав, коли Марселіно потягнув його сильно за ніс спиначем від білизни, аж у того вилізло трохи шмаркотиння.

Але прийшла година, і Марселіно мусів відійти, бо вже здзвонив дзвінок на обід, а Христос знову повернувся на свій хрест. Марселіно так заслухався в оповіданні Ісуса про матерів, що забув зняти йому з голови терновий вінок, але постановив собі не забути про це наступного разу й пообіцяв собі його знищити, щоб він більше не мучив Ісуса.

У серці Марселіна наступила велика й незвичайна зміна, а саме: в години, коли не міг відвідати свого приятеля, хоча постійно думав про Нього, ішов у каплицю і там на великому образі св. Франціска шукав невеличкого хреста, триманого святим у своїх руках, і намагався розпізнати на ньому риси обличчя Людини з піддашся, пригадував собі всі Її слова. Це приносило йому велику внутрішню потіху й викликало здивування між ченцями, які не були при звичаєні бачити хлопчину самотнім у каплиці.

— Що ти тут робиш? — спитав його одного дня, вдаючи сердитого, брат Дзвонар і, рівночасно, паламар.

Але Марселіно здебільшого відвідував піддашся; дуже часто приносив Ісусові особливо добірні харчі: горішки, виноград, родзинки, чорні шматки хліба, часом кусники риби, що мали на собі сліди землі, бо в поспіху падали на землю, але Ісус не робив йому найменшого закиду, а їв усе, і Марселіно цим був одушевлений. Та такі найчастіше хлопчина приносить йому хліб і вино. Він переконався, що їх міг найлегше здобувати, бо винайшов спосіб відтикати пляшки, що були в скриньках у комірчині, при самім вході піддашся і помітив, що Господь був йому дуже вдячний за цю поживу. Аж одного дня Ісус весело посміхнувся і сказав до Марселіна:

— Від сьогодні ти будеш називатися — Хліб і Вино.

Марселінові подобалось це ім'я, а Господь пояснив йому, як Він сам, щоб залишитись між людьми, які його розп'яли, ого-

лосив їм обіцянку, що буде вічно між ними у вигляді хліба й вина — на престолі; те, що людина споживає — то дійсно тіло й кров Ісуса, і такими вони є тоді, коли священник при престолі служить св. Літургію. Марселіно був гордий, що не називається вже просто Марселіно, а Марселіно — Хліб і Вино, й одного дня під час обіду, серед тиші у ідальні, крикнув, щоб усі чули:

— Я називаюся Марселіно — Хліб і Вино!

Деякі ченці дивилися на нього, посміхаючись, інші були обурені, бо за обідом у ідальні не можна було говорити в присутності Отця Ігумена й усіх інших ченців. Тоді Отець Ігумен, який виглядав так, ніби вдумувався в слова, спрямував свій зір на нього й Марселіно аж затрясся, бо цей погляд против його аж до нутра і, здавалося, він вириває всі його думки й найтаємніші спогади.

Марселіно без перешкод продовжував свою приязнь з Ісусом, носив Йому їсти і заніс також обіцяне накривало, не дивлячись на те, чи це мало б бути крадіжкою чи ні. Тепер менше займався жучками, а старий Мочіто вже мусів його розшукувати; забув про коробки із звірятками, бляшанки з водою; подірявлені клітки лежали непотрібом; здавався якимсь зажуреним, самозалюбленим, часто відвідував каплицю, а ченці були однозгідні, що він став іншим, ніж був до того часу; дивувалися і дуже уважно слідкували за ним, але так, щоб він цього не відчував. А Марселінова голова була повна предивних ідей; забув про Мануеля, сім днів не бачив своєї пестійки-кози, не сміявся з жартів ченця Кашки, не заглядав до келії ченця Хвороби. Хлопчиною поцікавився Ігумен і наказав усім ченцям стежити за ним.

Все це сталося тоді, коли щось незрозуміле діялося в кухні.

Сталося, зрештою, таке, що навіть Отець Ігумен мусів уважніше поцікавитися Марселіном. Чернець Хвороба скаржився, що Марселіно взагалі перестав його відвідувати. Занепокоїлась коза, а до того всього нагло згинув Мочіто, і Марселіно, виконуючи наказ отців, поховав його в кутку городу, не проливши й однієї сльози; ченців Воротаря і Христини почав називати їх дійсними іменами. Брат Дзвонар перший раз в історії Марселіна почав уважніше сторожити каплицю, а брат-кухар, той благословенний чернець Кашка, ходив здивований, задуманий, нічого не пам'ятав, бо кожного дня бракувало однієї з дванадцяти порцій, з Марселіном — тринадцять, що він їх готував на кожне їдження. Також інші ченці помітили, що Марселіно дуже змінився, і здавалося, що у монастирчику від якогось часу все йде навиворіт.

Нарешті одного дня Отець Ігумен, зібравши громаду, за винятком брата Гіля, який пішов, разом з Марселіном, у село ніби на розшуки якихось шкільних підручників, адже наближа-

лася зима, — висловив усі свої сумніви і прохав поради й пояснень відносно тих нагальних змін у Марселіна.

— Я завважив, що він дуже споважнів, наче б ставав поважним мужчиною, — сказав чернець Христини.

— Я помічаю, що він дуже подобрів, менше збиточний, — додав брат Воротар.

— Я завважую, що він зробився більше побожним, — сказав брат Дзвонар.

По них промовив Отець Ігумен:

— Наш Марселіно вже не той, що був.

— Його коробки й баньки завжди порожні, — доповів котрийсь із отців.

— Якось я бачив, як він молився перед огорожею, де колись полював на ящірок, — сказав брат на ім'я Піо, — і це якось особливо радувало Марселіна.

— Молився? — запитав з великим зацікавленням Отець Ігумен.

— Так, — підтвердив брат Піо, і трохи зніяковів. — Говорив про Ісуса, так мені здавалося, що ніби говорив із Ним. — Брат Піо м'яв у руках свій шнур, продовжуючи: — Може я зробив погано, але я заховався за дерево і добре чув: »Слухай, не хоч, щоб Ти більше носив цей вінок, я Тобі його зараз порву!«

Запанувала велика тишина, а Отець Ігумен цілком несподівано звернувся до брата Кашки, який стояв увесь час мовчки:

— Слушайте, брате, — сказав. — Чи не задумувалися ви над тим, що порцію, яка щодня зникає, може забирати Марселіно, чого ви навіть не помічаєте?

Брат мовчки погоджувався, а Ігумен, продовжуючи, сказав:

— Ми всі мусимо ще більше уважати на нього. Ви, брате, стежіть свою кухню і не дайте себе обдурити такому маленькому хлопчику.

Таким чином Ігумен розпорядився робити різні спостереження і всі були як заворожені, думаючи про дитину та про наслідки: відчуження хлопчика від товариства свого віку й обставини життя, які могли довести дитину до якоїсь страшної і грізної хвороби, з якою треба швидко воювати, а може й переболіти болочу розлуку.

Правдоподібно, що після Отця Ігумена, який був великим праведником, і після ченця Хвороби, який уже був такий старенький і мав померти без відпочинку, третім, найліпшим з усіх для Марселіна — був чернець Кашка. Але від того дня, коли Ігумен скликав громаду, був він дуже уважний і не було ні одного випадку, щоб дитина входила у його володарство, а брат був поза кухнею; те, що кожного дня бракувало йому порції, впливало дуже погано на брата Кашку, тим більше, що він був цілком певний, що готував для тринадцяти хліб, м'ясо, рибу, для

тринадцяти юшку чи щось інше рідке, овочі, коли їх мав, — усе для тринадцяти. Все для тринадцяти: дванадцять ченців і Марселіно.

— Дванадцять ченців і Марселіно, — повторював собі добряга чернець Кашка.

Аж одного дня його велика уважність принесла наслідки. Коли чернець ще раз перераховував приготовані порції, поблизу увесь час крутився Марселіно; заповнившись у числі тринадцять, чернець вийшов, — і відразу зникла порція. Як тільки зник хлопчина, порцій залишилось дванадцять. Не було вже сумніву, що це його робота. Бракувало одного хліба й однієї риби. Брат Кашка шукав усюди Марселіна, але не знайшов. Не міг натрапити навіть на його слід, а в обідній час хлопчина зайняв своє місце при столі, не зраджуючи ніяким способом якогось браку апетиту, що було дивне, коли б навіть припустити, що він з'їв великий шматок хліба і не такий то вже малий кусник риби. Чернець Кашка постановив бути ще обережнішим, але наступного дня повторилося те саме чи, сказавши ясніше, — зникла одна порція хліба, бо того дня була тільки одна страва — варена, разом з горохом і рижом ярина, що кипіла в горщику. Також і цього разу зник хліб майже рівночасно, як тільки з кухні вийшов Марселіно. І тоді вперше чернець Кашка вирішив повідомити Отця Ігумена про своє відкриття.

— Тепер треба конче довідатися, що він робить із тією поживою, — сказав йому Ігумен. — Коли переконаєтеся, що дитина вже взяла порцію, тоді слідкуйте за нею, але так, щоб вона цього не помітила.

Покірний чернець Кашка одного пополудня із здивуванням помітив, що хлопчина, добре набивши кишені, подався до сходів комірчини й піддашця, не зважаючи на заборону, яку йому так часто повторювали. Слідкуючи за ним, здивований добрий чернець залишився з другого боку дверей і, заглядаючи через шпарини, бачив, як заясніло на піддашці, коли хлопчина за своїм звичаєм відхилив дошку віконця. Але більше нічого не міг побачити, бо був, як запаморочений, мало що не втратив пам'яті і не впав усім своїм великим тілом на долівку. Хоч чернець Кашка був уже старий, але скоренько збіг сходами вниз і опинився в кухні. Навіть не відомо, як саме в душу старого ченця закралася спокуса, але не випадково наступного дня він надовше залишився в каплиці, довго, надобов'язково молився, благаючи Господа, щоб Він був при нім і не дозволив, щоб ревний чернець, та ще такий старий не був таким дурним і не міг припливувати малого хлопчика.

На відвідини Марселіна в кухні не треба було довго ждати. Того дня також була тільки ярина, і Марселіно міг придбати лише великий шматок хліба. Чернець розпочав своє пересліду-

вання і на цей раз був уже дуже близько до відкриття, бо хлопчик простісінько пішов до комірчини; чернець Кашка бачив, як він нахилився над скринькою пляшок із вином, яке ченці бергли на великі свята. Тому, що хлопчина скоро наповнив вином горнятко, чернець мусів втікати на сходи і зійти вниз, щоб його не помітив малий, втративши, таким чином, і того разу нагоду для дальшого обстежування. Але кажуть, що до трьох разів штука вдається, і так сталося з тією історією; не треба було довго ждати, тільки до наступного дня; на вечерю ченці мали, крім хліба й гарячого росолу, також тридцять печених яблук; чернець Кашка помітив цілком певний брак хліба і двох яблук, і зараз же розпочав переслідування злодюжки, йдучи за ним аж до дверей горища, ховаючись за них і дивлячись, що буде далше, але поведився обережно, щоб бути непомітним. Про те, що побачив за дверима чернець Кашка, і про його нове запаморочення — мало можемо сказати. Тільки хіба те, що благородний чернець аж по довгих годинах роздумувань пригадав собі, що кілька днів тому хлопчина питав його:

— А ти також говориш із Богом?

Тоді брат був дуже здивований і відповів притакуюче, пояснивши, що це діється тільки в часі молитви, яка є єдиним способом розмовляти з Богом, що ним користуються люди, не будучи святими.

Чернець, глибоко зворушений тим, що побачив, зійшов униз і відразу ж замкнувся в каплиці, але ще не говорив нікому про те, що бачив; цілу ніч провів на колінах у молитві, не будучи певним, чи не порушив він монастирської дисципліни, бо мав також спати. Боявся бідний чернець, що він став жертвою спокуси й демонських чарів.

Був пригноблений своїм відкриттям, якийсь нерішений, духово заламаний через те, що кожного дня відбувалося на піддашші між хлопчиною і розп'ятим Христом: Його там переховували ченці через великий розмір; не міг вміститися в каплиці; і ждав там до часу, коли вона буде побільшена, як цього бажав Отець Ігумен і всі ченці. Щоб не піддатися якомусь обманові, і врешті озброївшись відвагою, чернець висповідався перед одним із отців, розказуючи все, що бачив, і поділився своїми спостереженнями із братом Воротарем, оповідаючи йому, що бачив і чув за дверима піддашші. Нарешті брат Воротар, який був такий же добрий і такий застарий, як він, пообіцяв піти разом із ним, щоб він міг позбутися тих незвичайних видінь, що мучили його.

В наслідок усіх цих заходів наступного дня, саме під час великої бурі, що раніше завжди лякала Марселіна й змушувала його шукати захисту серед ченців, обоє братів були за дверима піддашші. Тим часом, як чернець Кашка гаряче молився, брат

Воротар із великою увагою слідкував за тим, що діялося всередині.

Брат Воротар також не довіряв своїм очам, а коли вони опинилися внизу, то говорив до ченця Кашки про якісь чародійства і порадив про все повідомити Отця Ігумена; пригадав також про того хлопчика, що його колись бачив св. Франціско з Асижу, який говорив із Богом, а св. Франціско навіть не звернув на це уваги, а згодом той хлопчик був ченцем і то найкращим. Чернець Кашка просив зачекати ще один день, щоб вони обоє ще раз пішли на піддашся, заки розкажуть про все Отцеві Ігуменові. Зробили, як постановили. Прийшла ніч, буря втихомирилася, і було вже двоє ченців, які провели ніч у молитві, просячи Господа, щоб просвітлив їм ум — зрозуміти це містерійне діло.

* * *

У ті дні Марселіно ходив, ніби заворожений у своєму власному щасті. Можна б сказати, що він нічого не тямив і жив, оп'янілий від думок. Ні жучки, ні старі приятелі-ченці, ні навіть коза, його кормителька, яка, постарівши, лежала на подвір'ї, очікуючи своєї смерти, ні бурі, що тепер частіше прокочувалися над монастирем, — нічого його не цікавило і ніщо не могло розбити приязні з Людиною з піддашся, ні його розмов, ні його захоплення з відвідування каплиці, де довго вдвлявся у хрест образу св. Франціска. Траплялося так, що іноді по полудні треба було його, сплячого, переносити з каплиці у ліжку, бо, вдумуючись і вдвляючись у хрест, — він там засинав. Хлопчина входив до кухні навіть без гадки обдурити ченця Кашку, перед його носом забирав порцію, — це вже стало його звичкою, — і підіймався сходами, не цікавлячись, чи вони будуть скрипіти, чи буде хто за ним слідкувати.

Того пополудня його жертва була звичайна, що була початком його нового імени, яке дав йому Ісус: тільки хліб і вино. Ісус, як звичайно, зійшов із хреста, їв свій хліб і пив своє вино, і тільки вкінці, коли дитина впивалася Його постаттю, не зводячи з Нього очей, але не доторкалася Його з огляду на повагу й любов до Нього, що обмежували свободу його рухів, — закликав до себе хлопчика, взяв його своїми руками за маленькі рамена і сказав:

— Добре, Марселіно. Ти був дуже добрий хлопчик, і я хочу винагородити тебе тим, чого ти найбільше бажаєш.

Марселіно дивився на Нього й не знав, що відповісти. Але Господь бачив його внутрішній світ так само, як бачить власний і заохочував його ніжно, погладжуючи дитину довгими пальцями.

— Скажи мені, чи хочеш бути ченцем, як ті, які тебе вигодували? Хочеш, щоб до тебе повернувся Мочіто, або, щоб ніколи

не вмерла твоя коза? Хочеш забавок таких, як мають їх діти по містах і селах? А може ти хочеш такого коня, як мав св. Франціско? Хочеш, щоб прийшов до тебе Мануель?

Марселіно на все відповідав — ні; щораз то більше розширяв свої очі, не дивлячись на Ісуса, від страху, що був так близько Нього.

— Що ж ти хочеш? — питав його Господь.

І тоді Марселіно, ніби сам не при собі, втупивши зір у Христа, сказав:

— Я хочу тільки бачити свою маму, а потім також і Твою.

Тоді Христос пригорнув його до себе і посадив на свої голі коліна, холодні й тверді. Потім поклав йому одну руку на очі й ніжно промовив:

— Тоді спи, Марселіно.

У ту ж мить за дверима піддашся й на сходах залунало одинадцять голосів:

— Чудо!

Двері рвучко відчинились, і всі ченці, крім ченця Хвороби, вбігли на малий поміст, який не міг їх навіть помістити.

— Чудо! Чудо! — кричали ченці і Отець Ігумен. Але все довкола мовчало, а в проміннях світла, що падало з відчиненого віконця, дивилися полиці з книгами і старі запорошені рукописи, — все було звичайне; меблі, купа дерева а Христос на своєму непорушному хресті — виснажений, вмираючий, — як завжди. Тільки Марселіно відпочивав між раменами чернечого фотеля, і здавалося, що він спить. Ченці впали на коліна й залишилися там так довго, ніби хотіли дати хлопчикові змогу спокійно проснутися. До хлопчика підійшов Отець Ігумен, доторкнувся руками, зробив ченцям знак, щоб знесли його вниз, і сказав:

— Господь забрав його до себе. Хай буде прославлений Господь.

Ченці зійшлися в свою каплицю і там, серед сліз і духової радості, — провели ніч, разом із тілом Марселіна, яке поклали на східцях престолу. Перед головним престолом поклали, похиливши його трохи, бо інакше було не можливо це зробити, велике Розп'яття з піддашся. Марселіно спав із Господом і напевно радів, вдивляючися в обличчя своєї незнаної матері.

Удосвіта молоді ченці вирушили в далеку дорогу, до сусідніх сіл, щоб всім довколишнім сусідам розповісти, що сталося, а вже по полудні почали під монастир під'їздити перші вози з тими, які хотіли бути свідками чуда, що сталось. У своїй маленькій, з ясного дерева, труні, Марселіно усміхнений і вдоволений — спав. Цілу ніч їхали вози, нарід ішов пішки, неначе на якісь великі святки-празники — відпуст, бо по всіх селах поширилася швидко вістка про чудо: всі довідалися про дивну смерть чернечого хлопчика. Тієї ж самої ночі згинула також Марселінова коза, а чернець Хвороба несподівано так поздоровів, що попро-

хав перенести його до каплиці, щоб палко молитися перед Розп'ятим і попрощатися із своїм приятелем Марселіном.

— Я живу, — сказав добрий чернець, заливаючися сльозами, — а він — тут.

В полудень почався похорон, що став справді величною процесією. Дитина мала бути похована на цвинтарі найближчого села, до якого була приписана, не зважаючи на те, що ченці бажали собі залишити його між собою на своєму маленькому цвинтарі в городі, та цього не можна було здійснити через перешкоди закону й через правила згромадження. О першій годині по полудні на шляху зформувався величний похід, у якому взяли участь ченці, урядові особи сіл і величезне число сусідів, між якими не бракувало родини Мануеля і самого Мануеля, що ледве пригадував собі хлопчика, якого знав тільки півдня. Найбагатше село вислало свою громадську музику, що грала похоронні, повільні й дуже сумні, марші, підносячи шляхетні людські почування присутніх. Коли б Марселіно жив і брав участь у подібному похороні, як оце його, то напевно помітив би, що музика, який бив у великий бубон, був таким мізерним, що здавалося, тратив рівновагу під тягарем бубна, а той, що дув у трубку, повний і товстий, здавалося, курив із вузького усника, тримаючи в руках тоненьку трубку.

Ченці співали свої псалми, а музика грала похоронні марші. Люди, збуджено вголос молилися спільно, і тільки діти сміялися і вистрибували по дорозі, не розуміючи нічого. Пополудень був чудовий, один із тих пополуднів, що їх так дуже любив Марселіно — Хліб і Вино, заки здобув собі Великого Приятеля на піддашші; за походом їхали вози, люди на конях і довгі ряди піших, а за ними норовисті кози, які стадом паслися недалеко, — напевно захоплені музикою і співом вони також включилися в похоронний похід і дійшли аж до брами цвинтаря. Коли б жила коза — кормителька Марселіна, вона також була б там, поскубала б травичку в той час, коли тіло хлопчика опускалося у землю. Говорю — тіло. Бо душа вже відійшла до своєї матері, до неба, про яке говорили ченці і Христос, якому Марселіно стільки разів давав їсти й пити на піддашші.

Переклав д-р Д. Бучинський
Мадрид, квітень-червень 1955 Р. Б.

